

Nr 419

Av herr Bengtson m. fl., om vissa åtgärder för främjande av landsbygdens kulturliv.

De senaste decennierna och särskilt tiden efter krigsslutet har för landsbygdens kulturliv varit en synnerligen betydelsefull epok. Främst genom det arbete av opinionsbildande och kulturskapande karaktär, som folkrörelserna, främst studie- och bildningsorganisationer, ungdoms- och kvinnoorganisationer samt jordbrukets föreningsrörelse, nedlagt, har dels åstadkommit en positiv inställning bland folket på landsbygden till olika slag av kulturens uttrycksmedel, exempelvis till litteratur, teater, musik och bildande konst, dels möjliggjorts att dessa kulturmedel mer och mer kommit även glesorternas människor till del. Vi vill bland annat härvidlag erinra om det ytterst betydelsefulla pionjärarbete, som utförts av Svenska dramatikers studio i samarbete med ungdoms- och bildningsorganisationer för att bereda de mindre orterna tillfälle att se god teater, och om Bygdeteaterns strävan att bygga ut denna verksamhet över hela landets landsbygd.

Emellertid befinner sig all denna aktivitet att bereda landsbygdens människor större möjligheter att se god teater, lyssna till god musik, som icke förmedlas av radio eller grammofon, se god konst etc. ännu endast i ett begynnelsekedje. De ekonomiska resurser, som av det allmänna ställts till förfogande för dylik verksamhet, står nämligen ej ännu i rimlig proportion till behovet, som givetvis med ökad upplysning och ökat målmedvetet arbete från olika intresserade organisationer m. fl. stigit i hög grad, och ej heller i rimlig proportion till vad som utgår till de större städerna. Landsbygdskommunernas ekonomiska bärkraft är redan hårt belastad av en rad kulturella uppgifter av annat slag, främst på undervisningens område. Man kan därför icke rimligen begära, att denna bärkraft skall pressas ytterligare, exempelvis genom att det ekonomiska ansvaret för teater- och musikverksamhet och liknande helt eller så gott som helt pålägges kommunerna, även om dessa bör vara medansvariga och på olika sätt även bör kunna stimulera till aktivitet på de områden, som här avses. Vi anser det för den skull självklart, att staten i större utsträckning än nu är fallet åtar sig det ekonomiska ansvaret för vad man skulle kunna kalla distributionen av kulturmedlen till landsbygden.

I vissa fall — detta gäller främst inom folkbildningsverksamheten — finnes redan ett statligt bidragssystem, som icke skiljer mellan glesort och tätort och där en sådan avvägning gjorts, att ingen större orättvisa drabbar dem som bor i glesorter. I andra fall — exempelvis gäller detta vid de s. k.

studiebidragen till elever vid läroverk och vissa andra skolor — har man sökt skapa ett bidragssystem, som kompenserar de större utgifter en elev från icke skolort har jämfört med elev från skolort, dvs. i regel från en tätort. Men i en mängd andra fall — och det gäller speciellt i samband med sådana kulturella uttrycksmedel som teater, musik etc. — befinner sig fortfarande glesorterna i en avgjort sämre situation än tätorterna och i all synnerhet i jämförelse med de större städerna.

I åtskilliga motioner till riksdagen har detta senare förhållande belysts med siffror över lotterimedlens fördelning. Under budgetåret 1954/55 anvisades för teaterverksamhet sammanlagt ca tio miljoner kr. Därav utgick till Operan och Dramatiska teatern respektive 3 140 000 och 1 350 000 kr. Riksteatern erhöll 1 287 000 kr., Folkörörelsernas programaktiebolag 350 000 kr., stadsteatrarna fick belopp, som varierade från 150 000 kr. (Hälsingborg) till 774 000 kr. (Malmö). Till teaterrådet utgick för turnéverksamhet i landsorten 297 000 kr.

Med visst fog kan invändas, att en del av de belopp, som sålunda går till Riksteatern, programbolaget och stadsteatrarna kommer vissa delar av landsbygden och glesorterna till godo, men den övervägande delen gör det ingalunda. Den s. k. kulturfondsutredningen kom i sina beräkningar fram till att bidragen från lotterimedel till landsbygdsändamål — därvid har även orkesterverksamheten m. m. medtagits — under åren 1951—1954 hållit sig omkring 30 %. För 1954 hade siffran gått ned till 27,4 %. Även om dessa siffror är ytterst diskutabla (de inkluderar nämligen städer upp till 60 000 invånare, vilket måste vara en mycket godtycklig gräns mellan landsbygds- och stadsändamål), visar de dock på en avsevärd snedvridning i uppdelningen av lotterimedlen till kulturella ändamål, en snedvridning, som medverkar till att landsbygden icke får sina behov på det kulturella området tillgodosedda i nödvändig omfattning.

Detta skulle kunna illustreras med många olika exempel. Det torde för teaterverksamhetens vidkommande vara fullt tillräckligt att belysa de otillfredsställande förhållandena med ett aktuellt fall. Enligt uppgifter från Bygdeteatern anordnades under hösten 1955 genom dess försorg 367 föreställningar, till vilka anslag utgick i tillräcklig omfattning. För vårsäsongen 1956 har Bygdeteatern planerat 357 föreställningar, men då teaterrådet icke förfogar över de medel, som är nödvändiga för att genomföra hela detta program torde 60-talet föreställningar icke vara möjliga att anordna. Denna nedskärning kommer tyvärr att drabba utpräglade glesbygder, främst i övre Norrland, orter, som ej tidigare fått besök av någon teaterturné. Med andra ord förhindrar den otillräckliga anslagsgivningen till teaterturnéverksamhet på landsbygden, att den organisatoriska apparat, som nu faktiskt står till buds för att genomföra projekt av detta slag, icke kan på långt när utnyttjas för sin betydelsefulla uppgift.

När vi pekar på otillräckligheten av de lotterimedelsanslag, som f. n. går till kulturella ändamål på landsbygden, och även poängterar den orättvisa fördelningen mellan glesorter och tätorter, menar vi i likhet med kul-

turfondsutredningen att rättvisa icke kan skipas mellan landsbygd och stad genom en omfördelning av medlen utan genom en utökning av avsättningen till lotterimedelsfonden, i varje fall om alla de institutioner, som nu erhåller bidrag via lotterimedel skall få det även i fortsättningen. I likhet med utredningen anser vi nämligen, att det är »nödvändigt att det finnes ett antal teatrar på hög konstnärlig nivå i de större samhällena, som kan utgöra inspirationskällor samt rekryterings- och utbildningsbaser för teaterverksamheten ute på landsbygden och de små platserna». Däremot är vi principiellt av den meningen, att nationalscenerna egentligen borde erhålla sitt bidrag från åttonde huvudtiteln, ej genom lotterimedelsanslag.

Någon förändring av anslagsfördelningen i mera rättvis riktning mellan lätorsbehov och glesortsbehov, i vad det gäller sådana kulturella ändamål som i det föregående visats, har icke företagits från statsmakternas sida, vilket bland annat framgår av kulturutredningens siffermaterial — snarare har tendensen på senare år gått till landsbygdens nackdel. De ökade kulturella behoven på landsbygden har således icke avsatt märkbara spår i statens anslagsgivning. Icke heller kulturfondsutredningen, till vars förslag enligt vad departementschefen framhållit under tionde huvudtitels punkt H 10 Kungl. Maj:t ännu icke tagit ställning, har lyckats prestera ett enligt vår mening acceptabelt förslag till lösning av dessa frågor. Detta måste otvivelaktigt leda till att vi, trots den ökade förståelsen och det ökade intresset bland landsbygdens folk för teater, konst, musik och andra kulturyttringar och trots att folkrörelserna skapat och skapar de organisatoriska förutsättningarna för att genomföra den nödvändiga distributionen, tvingas till inaktivitet och avvaktande och att det blir radion och pressen, i vissa fall filmen, som så gott som ensamma får tjäna som förmedlare av dessa kulturyttringar, vilket vi icke anser tillfredsställande.

Vi är väl medvetna om att ett utvecklande av landsbygdens kulturliv icke endast är betingat av en större anslagstilldelning till lotterimedelsfonden utan även av att vissa andra åtgärder på detta område genomföres, såsom förverkligandet av anslag till musiklivet (med lämplig utgångspunkt i musikutredningens förslag), bland annat till musikundervisning i skolan och för vuxna. Men även om dylika förbättringar är angelägna tillåter enligt vår mening den statsfinansiella situationen icke att så kostnadskrävande uppgifter helt realiserar nu. Samtidigt vill vi emellertid framhålla vikten av att så snart ske kan även dessa frågor bringas närmare sin lösning. Oberoende av de förslag från musikutredningen, som avser det kommunala musiklivets stödande med statsmedel, och oberoende av de förslag, som går ut på att förbättra såväl skolbarnens som de vuxnas musikaliska kunskaper till förmån för ett rikare musikliv i orterna, torde redan nu vissa projekt kunna förverkligas, såsom ökade anslag från lotterimedelsfonden till turnéer av både yrkesorkestrar och goda amatörorkestrar. Vidare torde, innan stöd till kommunal amatörmusikverksamhet enligt musikutredningens förslag allmänt genomföres i landet, försöksverksamhet på detta område ävenledes med stöd av lotterimedel böra genomföras, varvid särskilt

vikt lägges vid musikverksamheten i landsbygdskommunerna. Den kommunala amatörmusikverksamheten, såsom den skisserats av den nämnda utredningen, rymmer nämligen så många frågetecken, att det utan att man avvaktar resultaten av en väl planerad försöksverksamhet torde vara ganska äventyrligt att realisera utredningens program.

Det framhålles ofta och säkerligen med all rätt, att kulturlivet i här nämnda avsenden icke enbart bygger på sådan verksamhet, som utföres av yrkeskonstnärer — det må vara på teaterns, musikens eller den bildande konstens områden. Även en omfattande självverksamhet, speciellt från folk-rörelsernas sida, är nödvändig och pågår också sedan några år tillbaka i en icke föraktlig utsträckning i form av amatörteater, amatörmusik, studie- och hobbygrupper i teckning, målning, etc. I och med att yrkeskonstnärer ges tillfälle att uppträda även inför landsbygdspublik, uppstår emellertid en viss fara för att amatörernas verksamhet och prestationer kommer att ringaktas både av dem själva och av den eventuella publik de tidigare haft. En sådan nedvärdering är givetvis uppenbart skadlig för föreningslivet men även för de enskilda utövarna av dylik verksamhet, speciellt för de ungdomar, som kanske i detta arbete funnit en känsla av glädje och tillfredsställelse.

Vi anser emellertid att en sådan resignation kan motarbetas genom att de verksamhetsgrenar det här är frågan om erhåller ett ökat statligt stöd, som främst tar sig uttryck i anslag till instruktörer, vilka går amatörverksamheten tillhanda med råd och hjälp.

Detta borde ävenledes försöksvis kunna genomföras på olika platser i landet och med hjälp av lotterimedel under försökstiden. Någon omfattande ny organisatorisk apparat är icke nödvändig för detta. Säkerligen skulle i all synnerhet ungdomens egna organisationer hälsa med tillfredsställelse att få delta i en sådan försöksverksamhet.

Visserligen har staten genom riksdagens beslut i anledning av proposition 156/1954 ställt medel till förfogande för fritidsverksamhet och för instruktörer inom organisationerna, vilket säkerligen har betydelse även för ett vidgande av intresset för amatörverksamhet på olika kostnärliga områden. Vi vill dock understryka att vi syftar betydligt längre med vårt förslag, nämligen till att ge de verksamma grupperna möjlighet att utvecklas i mera konstnärlig riktning än nu är fallet. Särskilt gäller detta på amatörmusikens och amatörteaterns områden. För landsbygdens kulturliv skulle det betyda ett utomordentligt värdefullt tillskott, om dessa verksamhetsgrenar utvecklades i mera bestämd kostnärlig riktning, vilket torde vara möjligt om grupperna får sakkunnigt stöd.

Även om landsbygden i allmänhet är missgynnad på kulturlivets område måste dock understrykas, att detta i all synnerhet gäller Norrland och där inte bara landsbygden utan även städerna. Teatern är icke företrädd med någon fast institution i hela denna landsdel, och vad yrkesområden beträffar finnes endast Gävle orkesterförening att tillgå för hela landsdelen. Vi anser detta som ett orimligt förhållande och hävdar, att med det snaraste bör upp-

tagas till prövning möjligheten av att dels upprätta ytterligare en symfoni-orkester i Norrland, dels tillskapa en teater i någon stad i Norrland, exempelvis Härnösand eller Umeå.

I detta sammanhang vill vi framhålla vikten av att kulturyttringarna göres tillgängliga på ett sådant sätt, att de får en fast provinsiell förankring. Enligt vår mening kan kulturlivet inte enbart baseras på en riksomfattande turnéverksamhet. För en fast förankring i folkmedvetandet fordras att kulturlivet därjämte baseras på ett större antal fasta institutioner i landsorten, vilket också skulle möjliggöra ett fastare och livligare samarbete med folk-rörelserna. Vidare skulle vid en sådan utformning uppgiften att förmedla, stimulera och engagera med nya impulser och yttringar på ett synnerligen lyckligt sätt kunna förenas med uppgiften att ge uttryck för provinsiella strävanden, särdrag och traditioner.

Vi är väl medvetna om att landsbygdens kulturliv i de avseenden vi här pekat på kommer att kosta samhället en hel del, om detta kulturliv skall kunna motsvara de anspråk vår tid ställer på både samhällelig rättvisa och konstnärlig kvalitet. Vi är ävenledes medvetna om att utjämningen i kulturellt hänseende icke kan genomföras på en enda gång utan under en viss övergångstid. Det får dock icke dröja för länge, innan detta arbete på allvar upptages — den ekonomiska och strukturella omvandlingen av landsbygden går snabbt — och det är av behovet påkallat, att även utvecklingen i övrigt håller jämna steg med denna omvandling. Därför bör förutom de i det föregående nämnda åtgärderna, som avser att avlägsna de mest skriande orättvisorna, en mera planmässig verksamhet för att gynna landsbygdens framtida kulturliv inledas från statens sida. En sådan verksamhet kräver i allra första hand en ingående kartläggning av problemställningarna och förslag till en rad kontinuerliga åtgärder för kulturlivets upprustning, vilket icke torde kunna åstadkommas utan hjälp av en särskild utredning om kulturlivets problem på landsbygden och deras lösande. Därvid bör givetvis icke bara teater, musik och bildande konst medtagas i bilden utan även en rad andra kulturella uttrycksmedel, såsom filmen, radion, televisionen m. fl. samt lokalfrågor. Hittills har förekommit utredningar, som behandlat dessa olika frågor var för sig och utan tillräcklig hänsyn till de olika villkor som glesorter och tätorter lever under, exempelvis musikutredningen, 1944 års folkbildningsutredning, bostadskollektiva kommittén m. fl. I en kommande utredning eller översyn av dessa olika utredningar är det nödvändigt att betrakta i det föregående nämnda spörsmål om landsbygdens kulturliv i ett sammanhang och att söka utröna vilka åtgärder som kan vidtagas för att leda till en rättvisare fördelning av anslagen till kulturlivets främjande. Detta är ett intresse inte bara för glesorterna utan för hela samhället.

På grund av vad sålunda anförts i det föregående får vi härmed hemställa,

att riksdagen måtte besluta att till förmån för landsbygdens kulturliv öka avsättningen till lotterimedelsfonden till 20 milj. kr. under budgetåret 1956/57;

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad ovan förordats om användande av lotterimedel till viss försöksverksamhet på amatörteaterns, amatörmusikens och amatörkonstens områden;

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om upptagande från och med budgetåret 1957/58 på riksstatsens åttonde huvudtitel av anslag till erforderliga bidrag till Operan och Dramatiska teatern i enlighet med vad här ovan förordats;

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa dels om en utredning angående tillskapandet av ytterligare en symfoniorkester i Norrland samt en teater därstädes, dels om en utredning angående stöd åt landsbygdens kulturliv på längre sikt i enlighet med vad härom framställts.

Stockholm den 26 januari 1956

Torsten Bengtson

Margret Nilsson

Olof Pålsson

Alvar Andersson